

Романі Яг

РОМСЬКА НАРОДНА ГАЗЕТА
МАНУШЕНГЕРО РОМАНО НЕВІПЕ
№10 (22), вівторок, 5 вересня 2000 року

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯМ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

МАЛИНОВИЙ ДЗВІНОК ПОКЛИКАВ У КРАЇНУ ЗНАНЬ!

Здавалося, що дитячий сміх, посмішки, святкове вбрання відганяють першо-вересневі густі хмари. Діти підклали свої долоньки під перші осінні краплі дощу.

Ужгородська ЗОШ I-II ст. №13, на урочисту лінійку з нагоди Першоваересня прийшли учні з квітами в руках разом зі своїми батьками. Цього навчального року за парти сиділо 225 школярів.

Із словами вітання до присутніх звернувся директор школи Мар'яна Савко, інспектор міського відділу освіти Антон Гуцул, заступник голови товариства "Романі Яг" Ернест Бучко та інші.

Найсхвальованішими почували себе ті, хто впер-

ше переступив шкільний поріг. Серед них і випускники дитсадка №13. Вони розказали вірші, під музику виконали пісні.

Мар'яна Михайлівна Застулка від цього дня вестиме їх дорогами знань.

— Першокласники ввійдуть в історію: 2000 рік - перший рік нового III тисячоліття. Вривається, не мало з них прославлять себе і школу в навчанні, праці, в різних сферах життя, - підкреслив Антон Гуцул.

Такий святковий настрій панував і в другій ромській школі №14.

"Я - громадянин України!" Це тема першого уроку в цій ромській школі, як і в усіх школах нашої

держави і розкрили класні керівники.

Заходимо у сьомий клас. Тут урок веде Олена Іванівна Гарагонич. Багатий наочний матеріал представила вона своїм вихованцям.

Малиновий дзвінок покликав школярів. Прозвучав він і для педагогів. Адже почулися робом будні і треба їм, за словами директора школи Йолани Степанівни Фехийшгаз, взятися одразу за розв'язання нагальної проблеми: чи буде діяти перший клас через малу кількість учнів, чи доведеться передати першокласників до інших шкіл.

Вл. інф.

"ЛІК" І "STATT REISEN" ПІДТРИМУЮТЬ РОМІВ ЗАКАРПАТТЯ

Німецьке бюро "Statt Reisen" (Берлін) організовує туристичні поїздки в країни Східної Європи. І що характерно, поїздки досить незвичні - тематичні. Упродовж останнього періоду в Україні, зокрема в Одесі, Чернівцях, Львові, Дрогобичі, поїздки були присвячені українській літературі й мистецтву, питанню Європейської спільноти.

Як повідомила редакцію координатор освітніх та культурних проєктів при лінгвістичному центрі "Лік" (Ужгород) Ірина Блявська, центр разом із "Statt Reisen" розробив програму перебування груп з Німеччини на Закарпатті. Вперше цього

літа дві групи відвідали наш край, аби ознайомитися із цим багатогенним регіоном. Іноземні гості зустрілись зокрема з представниками єврейських і ромських товариств. В ромських програмах відбулося ознайомлення з діяльністю культурно-

просвітньої організації та газети "Романі Яг", дитячим садком № 13 та загальноосвітньою школою № 13. Вихованці дитсадку виступили перед гостями. Гостей вразило, що діти - боги. Після того, з ініціативи представника "Statt Reisen" Томаса Река, було зібрано кошти, за які всім 30 діткам куплено взуття, а також канцтовари для дитсадку.

До речі, реалії життя ромської народності на Закарпатті для людей Західної Європи ще й досі невідомі.

"Лік" спільно з "Statt Reisen" планують продовжити розпочату справу щодо знайомства із життям ромів нашого краю.

Наш кор.

ЕПІГРАФ НОМЕРУ

Андро цікно кгероро
Ко совібен о тган керес
Чгаворес ке тіро

колін іспідес,

Якга бокгале
Е рат заучгарел.

Мар'яна Рейзнерова

У малій халупі
Готуєш місце,
щоб було де спати,
До грудей притискаєш
дитятко,
Голодні очі прикриваєш ніч.

"RROM P-O DROM"

святкує свою 10-ту річницю

Єдиний у Польщі ромський журнал "Rrom po drom" нещодавно відсвяткував свою 10-ту річницю. У честь цієї визначної події у польському місті Білісток з 25-го по 26-те серпня було організовано дводенний інтернаціональний семінар ромських представників засобів масової інформації. На семінарі обговорювалися такі теми, як образ ромів у засобах масової інформації, становище ромських медіа в Європі, їх перспективи, регіональні засоби масової інформації та їх роль в інтеграційному процесі, значення "Rrom po drom" в житті ромського народу.

Поздоровити своїх польських колег приїхало чимало ромів. Були тут присутні представники з Австрії, Сербії, Югославії, Латвії, Румунії, Македонії, Франції, України, Фінляндії, Польщі. У семінарі взяли участь й працівники Міністерства культури та Міністерства внутрішніх справ Польщі. Хоча інтерес до заходу з боку інших засобів масової

На знімку Учасники семінару.

інформації і не був таким вже й великим, як можна було очікувати.

Крім рефератів, на зустрічі ромським телебаченням Македонії БТР було продемонстровано три документальні фільми, присвячені ситуації ромів Косова.

На завершення, свято своїм виступом прикрасив ромський колектив з Санкт-Петербурга, до якого приєднались співаки, танцюристи, скрипалі з Фінляндії, Австрії, Польщі. І як на кожному дні народження і тут не бракувало урочистих вітань, вручення подарунків шеф-редактору "Rrom po drom" Стагіро Станкевичу та всім, хто так чи інакше був причетним до роботи редакції.

З Польщі
Аладар Адам
На знімку: Концерт
присвячений 10-й річниці
"Rrom po drom"

Фестиваль мистецтва, фестиваль краси!

Упродовж кількох днів (з 8 по 10 вересня) столиця нашої держави - місто Київ - повнитиметься музикою, піснями, художнім словом, іскрометними танцями. Своє мистецтво на різних сценах покажуть учасники міжнародного фестивалю "Амала - 2000".

Учасниками фестивалю будуть і представники ромів Закарпаття, які познайомлять із своїми набутками у творчості.

Докладний звіт про фестиваль читайте в одному з наступних номерів.

Вл. інф.

"Ромський общинний центр 8-е квітня"

Цей центр працює серед ромів в одному з районів Белграду (Югославія) з першого квітня 2000р.

Директором центру є Драголюб Ацкович, який розробив проект "Radionika novih znanja" і отримав гроші для його реалізації від норвезького фонду "Норвезька народна допомога" в сумі 100.000 німецьких марок. Робота ведеться за наступними програмами:

Робота школи за програмою "Radionika novih znanja". Школу відвідує 42 дітей віком від 9 до 15 років з присілів Белграду Великий і Малий Лузьяким. Викладачі ведуть додаткові заняття з сербської та англійської мов, історії, математики, інформатики і фак-

готують до навчання в школі.

Програма "Перспективи покращення здоров'я ромів" реалізується разом з недержавною організацією "Відкритий клуб здоров'я", координатором якої є доктор Весна Бегович з медичного факультету Белграду. При центрі створено декілька груп: старша група, яку відвідують 20 ромів старше 18 років, та молодша група, яку обслуговує 18 дітей з 12 до 18 років.

Програма "Буквар почуттів" - проект здійснює група "Гайде до...", яку очолює Станіслава Вуйкович. У роботі проекту приймають участь 26 ромських дітей від 10 до 15 років.

Програма "Правова освіта ромів". Цей проект здійснює недержавна організація "Фонд за гуманітарне право", координатором якої є Петер Анч, дипломований юрист ромського походження. Один раз в тиждень надаються юридичні послуги і консультації для ромів сіл Малий і Великий Мокрий Луг, а також всім, кому необхідна юридична допомога.

тично готують цих дітей для подальшого навчання у середніх школах. Вже щість випускників цієї школи, які отримали хороші знання, продовжують навчання у старших класах звичайних державних шкіл.

Програма "Застосування мистецтва в освіті для дітей, що не ходять до школи", координатором якої є Елена Гамич, розрахована на дітей віком від 3-х до 7-ми років. Три дні на тиждень, у вівторок, четвер і суботу п'ять годин діти проводять в центрі, де через мовлення, аплікації, ліплення дітей

Наш кор.
На знімку:
Емблема центру.
Директор - Драголюб Ацкович.

ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА

Німеччина повертає ромських біженців в Косово

У Західній Європі ромські біженці стали перед загрозою депортації. Згідно повідомлень агентства "Рейтер", Німеччина намітила повернути 160000 косовців до кінця 2000 року, незважаючи на протести Бернарда Коухера, голови місії ООН в Косово, який стверджує, що повернення біженців в подальшому погіршить і так складну ситуацію в провінції.

Агентство "Франс Прес" повідомило, що 29 березня 2000 року Німеччина вислала 160 біженців з Косово назад до Приштини. Ця група включала одну ромську сім'ю, яка була відправлена насильно. Доводять, що у перші два тижні квітня були відправлено до Косово з Західної Європи, в основному з Німеччини, 3337 осіб, які представляють в основному національні меншини. У своєму інтерв'ю для "Рейтер" 14 квітня, пак Коухер висловив занепокоєння недостатнім рівнем охорони представників етнічних меншин, висланих до Косово, та попросив гостювати країни мінімізувати насильне повернення, особливо представників меншин. З 1156 югославів, які звернулись до Німеччини в січні 2000 року з проханням надати політичний притулок, 44,7% записали в їхніх аплікаційних формах, що вони є ромами. Але багато ромських косовців в Німеччині записали себе, як етнічні албанці з Косово, оскільки переживали за відношення до них. Зараз важко довести, що вони в дійсності є ромами, щоб уникнути депортації.

- Пан Рудкевич, яка приблизно кількість ромів населяє Латвію?

- На сьогодні, згідно статистики, у Латвії проживає біля 10 тис. ромів. Але фактично їх кількість може бути вдвічі більшою. Ви знаєте, що ще кілька років тому у соціалістичних країнах національність записували у паспорт. І боячись проявів дискримінації, яка існувала і тоді, хоча й у не прямій формі, роми не зголошувалися до своєї нації. Я, наприклад, в паспорті записаний латишем, а моя дружина полячкою, хоча ми корінні роми.

- Коли виникла Ваша організація?

- Наша організація "Латвійське циганське товариство" було засноване ще у 1991 році. Тобто, на наступний рік ми теж святкуватимемо 10-річчя. За цей час у нас було багато злетів і невдач. Програма економічного розвитку ромів, яку ми запропонували, Урядом підтримана не була. Зате культурною програмою ми можемо похвалитись. Адже нами було кодифіковано ромську літературну мову, створено абетку, словник, видано ряд збірок ромської поезії та прози. Ми часто проводимо різного роду виставки. У нашому товаристві працює єдиний в Європі збирач, ром за національністю, який часто виїжджає з виставками у європейські країни. При товаристві існує професійний фольклорний ансамбль "Ама рома", на базі якого зараз формується театр.

- Культура, освіта, в яких ще напрямках працює товариство?

- Останні роки три ми активно працюємо в сфері соціальної. Раніше в нашій країні роми здебільшого займалися торгівлею дефіцитом. Але так як ми перейшли до нового капіталістичного устрою, то поняття дефіциту тепер просто не існує. Створилися такі економічні умови, які просто витіснили нашу диспору із нормального суспільного життя. Зараз роми знаходяться у важкому положенні, адже не мають ні спеціальності, ні належної освіти, не знають своїх юридичних прав. Я не кажу, що в нас у країні існує дискримінація, є просто глибока байдужість до їх становища. І звичайно, стереотипи, які віками вироблялися, і яких не так то легко позбутися. Тому нашим пер-

Серед гостей, які прийшли привітати колектив ромської редакції "Rrom po drom" у Польщі з їх 10-ю річницею, був і голова найвпливовішої ромської організації Латвії Нормунд Рудкевич. Саме його ми й попросили розповісти про ситуацію, в якій зараз знаходяться роми у цій країні й поділитися досвідом роботи.

Нормунд Рудкевич - ром, член Парламенту Латвії, Верховний Комісар Інтернаціональної ромської Ради, людина, яка вірить у свій народ.

Роми Латвії

шочерговим завданням є допомогти ромам перебудуватися. Міським жителям, скажімо, перекаваліфікуватися. А для жителів сільської місцевості, ми розробили програму регіонального розвитку і запроваджуємо її зараз у державну. На відміну від деяких організацій, які "грають на негативі", знаходять негативні сторони, підіймають їх і лише потім пробують вирішити проблему, ми надаємо перевагу створенню позитивного іміджу ромів. Образно кажучи: "ми не даємо голодомору рибу, але даємо вудочку, щоб той сам зміг спіймати її". І наша "вудочка" - це повністю розроблена ромська програма в рамках державної. Останніми нашими розробками є інтеграційна програма та програма регіонального розвитку "Support". Тобто, ми стараємося вилітяться в усі крупні державні програми і так вирішити хоча б частину наших проблем.

- Чи існує в Латвії проблема псевдоорганізацій?

- Ви знаєте, спочатку зареєструвалося багато організацій. Та організації без конкретної програми, мети, стратегії, певного внутрішнього закону і порядку самі себе з'їдають і з часом припиняють діяльність. На сьогодні в нас у країні по суті одна велика організація, а наступного місяця ми відкриваємо ще 8-м своїх регіональних філіалів. У нас спільна програма, спільна мета - інтегрування ромської спільноти в суспільство. Хоча в певному відношенні роми вже інтегровані. Це стосується сфер культури, релігії, освіти. Успішно створені, наприклад, експериментальні початкові класи, де викладання ведеться виключно ромською мовою, з поступовим переходом на державну латвійську. Та інтеграція потрібна передусім у соціальній сфері. Адже, у зв'язку з безробіттям ромського населення, піднявся й рівень кримінальних порушень.

На знімку: Нормунд Рудкевич з дружиною.

- Якого віросповідання роми Латвії?

- Більшість лютерани. Група англійських ромів здебільшого католики, біля 10-ти сімей, котрі приїхали з Росії - православні. Але це нас не роз'єднує. Я, наприклад, лютеран, моя дружина - католичка, а мати - православна. Та живемо ми в мирі й злагоді.

- Ви член Парламенту Латвії. Розкажіть трохи про свою діяльність.

- Я займаюсь різними питаннями. Як соціальними, так і з захисту прав людини. Являюсь членом Комісії з іноземних справ, і думаю, що як ром, могу зробити для своєї країни більше чим будь-хто. Адже, роми - це знавці людських душ, а я належу до них.

- Чи фінансує діяльність товариства держава?

- Останні два роки так. Роми - це єдина меншина в Латвії, котра отримує кошти з держбюджету. Кошти, а вони не такі вже й великі, 10-15 тис. латів, спрямовуються на підтримку діяльності нашого інформаційного центру, котрий є дійсно діяльною інституцією.

- Що значить для Вас створення ромського світового Парламенту?

- Це просто історична подія в житті кожного рома. Так у Празі 24-28 червня об'єднались роми світу, майже 20 млн. з 36 країн. На Конгресі прибуло майже 600 делегатів, було створено перший в історії ромський Уряд. І це не дивлячись на те, що у даного народу немає власної країни. Була обрана законодав-

ча влада - Парламент, виконавча влада - Комісаріат. До речі, саме я являюсь Верховним Комісаром. Було обрано судову владу Кріс, Президента та чотирьох його радників.

- Ваша основна задача у ролі керівника Комісаріату?

- Моя задача - це створення конкретної програми та Закону Комісаріату, бо працювати з 12-ми Комісарами розкиданими по всьому світу справа не легка. Тому потрібно створити певну структуру. Основна ж задача Комісаріату в цілому: зупинити міграцію ромів з пост-соціалістичних країн у країни ЄС. Крім того, я вважаю, що IRU (Інтернаціональна ромська Рада) взяла на себе велику відповідальність перед усіма великими міжнародними організаціями і повинна нормалізувати обстановку не тільки в Європі, але й у всьому світі в усіх сферах життя. Вимагаю, IRU своє завдання виконає, адже роми оптимісти за натурою. І Бог зберіг ромський народ не дарма. Загинуло багато націй та народів з своїми великими культурами та надбанням. А роми, які не мали навіть власної писемності, пережили часи інквізиції, холокост, тоталітарні режими, гоніння й геноцид. Притому зберегли свою ідентичність, мову, традиції, внутрішній кодекс мудрості, яка передавалася споконвіків. Тому вірю, що роми - це саме той народ, який введе людство в новий, благополучний для всіх "золотий" вік.

A. Адам

Агентство "Франс Прес" доповіло 21 травня, що з 1 червня Швейцарія планує почати повернення на батьківщину 105000 косовських біженців. Згідно з "Рейтер" Швейцарія планує повертати 4000 біженців кожного місяця. (Агентство "Франс Прес", агентство "Рейтер")

В Іспанії батьки 633 студентів протестують проти прийняття до числа студентів трьох ромів

Починаючи з 14 квітня 2000 року батьки 633 студентів школи Сан Джун Боско в місті Басків Баракадло протестують проти прийняття на навчання трьох ромських дітей. Діти не навчалися з 31 березня 2000 року, коли громадську школу, в якій навчалася тільки 13 ромських учнів, закрили. Інших учнів відправили у навколишні школи.

У середу, 10 травня 2000 року ромські діти мали мати свій перший день в школі Сан Джун Боско, але виявилось, що вони єдині присутні учні. Їх супроводжували 30 учнів та поліцейський ескорт, поки батьки голосно протестували на вулиці. Батьки інших учнів заперечували, що їхній протест носить расистський характер. Місцеве керівництво погрожує батькам правовим втручанням, якщо вони не відправлять дітей до школи. Тільки після цього 90 % учнів повернулось до школи у понеділок 15 травня. Але батьки заявили, що не припинять заходи протесту. В результаті троє ромських учнів були переведені до окремого класу.

Ця школа відноситься до католицької релігії і отримує 250 мільйонів песет на рік. Баракадло є одним з найбільших міст країни Басків.

На даний момент лише біля 2570 молодих ромів відвідує середні та вищі школи країни Басків.

5 вересня 2000 року "Романі Я"

Марія Пінцеш: "Страшно слухати розповідь про життя табору"

Надворі - літня спека. Вулицю Радьківського села Петрового, що на Винogradіювці, ми підійшли до ромського табору. Призушилися на подвір'ї хати, з якої розпочиналася територія табору. Як виявилось, осподила - Марія Борисівна Пінцеш - найстарша жінка табору. Їй - 59 років. Отож, я попросила розповісти її про себе. Не оминули ми й проблем сучасного життя.

Передаю монолог Марії Пінцеш:

Я народилася в селі Поладь У 19 років вийшла замуж. Народила двох синів - Людвіга і Бориса. З першим чоловіком прожила 14 років. Уже 21-й живу з Аркадієм Горватом. Наньчила онуків, а зараз уже бог дає першого правнука. Ось він біля мене Красавчик! Бачите?

Вас цікавить життя табору? Колись наша родина Пінцешів, як і всі ми, роми табору в селі Петрового, жила непогано. Головне, можна було заробити на хліб, муку, продукти. А нині

навіть випрати сорочку дитині не можемо - на кусень мила важко спромогтися. Не кажу вже про цукор - п'ємо чай несопідкий. Та що там розказувати, - знаю, що у Поладі роми по три дні нічого не їдять. Страшно чути таке? Але це, дитинко, правда. Колись і люди жили довше. Наприклад, мій батько прожив 76 років, мама - 87. А нині? Цілий жмут хвороб супроводжує, багатьох людей, і тому ледь досягають п'ятидесятирічного віку.

На фото: Найстарша жінка табору Марія Пінцеш поруч з онучкою і маленьким правнуком.

А весілля як ми справляли? На столах були всякі наїдки - молочні, м'ясні блюда, овочі, фрукти. Ні своїх іслів танців за дві доби не чула. Жива музика - живі й танці.

А що зараз? За вечерею, у колі близьких родичів, під магнітофон відзначають знаменний день для наречених.

Я ще й не таке скажу, деякі смі! на вечері за покійним хліба на стіл неспроможні покласти. Серце болить, коли таке бачу. Але чим поможу, коли сама бідна? Добре, коли покличуть щось зробити заможні односельці - є якась копійка на хліб. А так ходжу часто в Угорщину продавати кошарки, жєбрати.

Добре, що у когось є земля - обробити, посадити - і є якийсь урожай. Я ще два роки тому писала заяву на ім'я голови Петрівської сільської ради, аби виділили кілька соток землі. Запропонували мені аж у Вилочу - 8 кілометрів звідси. Та земля там погана - від неї навіть угорці відмовились.

Одне деревце вишні, куц виноград - оце і все, що бачите у нашому дворі - господарстві.

Наш кор.

На снимке: Земфира Кучеренко

В городе Лисичанске живут роми-влахи рода "Давлэшки". В городе осели они сразу после указа "О запрещении кочевать". Кочевали в основном по Воронежской, Луганской, Ростовской и Донецкой областях. Живут роми-влахи компактно в районах "Кировой горы" и на "Красной". В районе Березово живут компактно роми группы сервы рода "Палченки". В районе "Кирпичного" живут роми по прозвищу "молдавчане". Языки всех трех групп весьма похожи. Из рассказа Василия Ивановича Арданова, серва рода "Палченки", они были и в прошлом и сейчас хорошими музыкантами и танцорами, да и сам он в молодости пел в цыганском ансамбле. Все шестеро детей Василия Ивановича иг-

Роми Лисичанска (Луганская обл.)

рают на музыкальных инструментах и прекрасно танцуют четкету.

Роми влахи "Давлэшки" в основном работали с железом, женщины гадали. Мужчины были кузнецами, пастухами.

В последнее время роми - влахи скупают оптом моющие средства, развозят их по селам Луганщины и продают. По цыгански одеваются лишь пожилые роми, слабой гадальки пользуется в Лисичанске тетя (биби) Зина Золотарева, ей уже семьдесят лет и умение гадать она унаследовала от матери. К ней приходят люди со всей округи, так как она еще а хорошая знахарка.

В районе "Кирпичного" (там когда-то был кирпичный завод) живет группа ромов "молдавчане". Они не молдавские цыгане, но так называют семью Никитиных - "молдавчане". Одна группа из этой семьи живет в Лисичанске, а другая группа "молдован" живет в Тюменской обл. По образу жизни роми группы "молдавчане" очень близки к ромам влахам. Даже диалекты их очень близки.

Все эти три группы являются православными христианами. Свадьба у них начинается благословением родителей, отец и мать благословляют молодых святой иконой. Хороны ромов также по православному обряду.

В.Кочанский

На снимке: Снежана Золотарева

Роздуми після Ромського конгресу

4 серпня 2000 року в Ужгороді проходила Установча Конференція, яка прийняла рішення про створення Конгресу Ромських організацій "Praline" (Братерство). Головою на ньому, або його президентом було обрано Йосифа Адама. Головним аргументом, який видляв Й.Адама серед дуже висококваліфікованих і компетентних ромських лідерів було те, що пан Йосиф ніби є членом Парламенту Ромської Унії від України, куди він був обраний разом з іншими представниками України Петром Григориченком.

Пан Й.Адам був присутній на V Конгресі Міжнародної Ромської Унії. Проте, згідно Статуту, затвердженого на засіданні Унії, (який, до речі було направлено у всі ромські організації для ознайомлення ще за три місяці до початку роботи Конгресу і в який товариство "Романі Я" внесло декілька суттєвих доповнень і пропозицій по покращенню роботи цієї структури), до Парламенту Ромської Унії може входити лише один представник від кожної країни-учасниці. Від України таким представником було офіційно обрано п. П. Григориченка. За це рішення голосували всі делегати Конгресу Ромської Унії.

На знімку: П.Григориченко

Пропонуємо читачам офіційний список членів РОМСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ, прийнятий V Конгресом Міжнародної Ромської Унії, що проходив 24-28 липня 2000 року, наданого нам редактором австрійського ромського видання "Романі Центр" Драганом Йєвремичем.

Albanien	Gurali Mejdani
Austria	Dragan Jevremovic
Australien	Marni Morrow
Belarus	Oleg Kozlovskij
Belgium	Jan Rusenko
Bosna Herze	Salko Music
Bulgaria	Sali Ibrahim
Canada	Josef Banon
Croatia	Sead Hasanovic
Czech Rep.	Emil Stojka
Denmark	Naylon Serkezi
England	Peter Mercer
Estonia	Roman Lutt
Finland	Aleko Stobin
Germany	Pirke Novica
Holland	Stevica Nicolice
Ireland	Martin Collins
Italy	Sanlino Spincdi
Israel	Ariel Elyahu
Jugoslavia	Dragoljub Ackovic
Kosovo	Hadzi Zylfi
Lithuania	Romas Stankevics
Latvia	Michael Marnikov
Macedonia	Jusuf Sulejman
Mexico	Lorenzo Armendaris
Moldavia	Pavel Andrejenco
Norway	Raya Bielenberg
Poland	Roman Chojnacki
Romania	Emilian Nicolae
Sweden	Gregor Larlund
Swisse	Jan Cibula
Slovenia	Jatek Horvath
Slovakia	Josef Patkan
Russia	Bariev Alexandre
Ukraine	Peter Grigorichenko
USA	Berry A. Fischer

Вже більше року існує на Рахівщині ромське товариство. Очоловав його Василь Юрєвич Ковач. Нароховує організація біля 30-ти чоловік, майже половина з яких працює у деревообробній промисловості.

- Василь Юрєвич, які з проблем ромського населення, на

деревини. Але є й багато таких, котрим нічого не залишилося як жєбрати. Навесні у нас були великі зсуви ґрунту. Було зруйновано кілька хат, у тому числі й ромська початкова школа. Тепер наші діти школу не відвідують. А коли її відбудують, поки що не відомо.

Перше об'єднання ромів Рахівщини

Вашу думку є найактуальнішими?

- Насамперед, це кризове становище освіти ромських дітей. Адже, саме від цього залежить майбутнє нації, її соціальне положення у суспільстві. Ми зараз знаходимося у якомусь замкнутому колі: неграмотність тягне за собою безробіття, безробіття - кримінальні порушення і ту ж неграмотність.

- Чим в основному займаються члени Вашого товариства?

- Раніше більшість ромів працювало у місцевому колгоспі. Тепер переважна більшість населення - безробітні. Дехто їздить на сезонні роботи, дехто має малі, можна сказати сімейні, приватні підприємства. Здебільшого, займаються перевезенням лісу на Україну та обробкою

- Як Ви пропонуєте шляхи подолання даної ситуації?

- Я думаю, що допомоги від держави нам нічого чекати. Тому все залежить від нас. Від кожного зокрема. Яке покоління ми виховуємо, таке й будемо мати.

- Дякую за розмову. Успіхів Вам у роботі.

Наш кор.

На знімку: В.Ю. Ковач з сестрою А.Ю. Пошташ

Romani Jag
Uzhorod
Ul. Telmana 1/48a
UKRAINE

Subject:

Formal nomination of Mr. Aladar Adams for the Assistant of the Commissioner for Media

Dear Mr. Aladar Adam,

I am in the process of forming a dynamic team for the Media Group at the Commission for Media, a process which takes time and careful consideration. I am looking for someone who would be able to perform an excellent job in my absence, and I have thoroughly reviewed your credentials and believe that you are highly qualified particularly because of your experience as chief editor at Romani Jag magazine.

I, Ivan Vesely, Commissioner for Media at International Romani Union and a member of the Presidium, happily acknowledge your acceptance of this position as my Assistant on this Commission.

Best regards,

Ivan Vesely
Ivan Vesely
International Romani Union
Commissioner for Media

Нам пишуть з Донецька

Тэ авэн бахталэ, Аладар Євгенович! З інтересом ознайомилася з черговим номером газети "Романі Я". Ваше видання намагається використати на своїх заняттях. Як висловився ваш постійний читач дядя Яша, наші вірники активно читають "Романі Я" з інтересом, обговорюють окремі гострі публікації. Зокрема увагу привернув матеріал із зали суду.

Цікавимося життям вашого культурно-просвітнього товариства. Рада повідомити, що на три роки вижджаю на навчання, на мібнерське відділення. Мета навчання - праця серед ромів. Разом зі мною вчитиметься й Ілона Відякшінашей з Вовчанська. Зараз працюємо над створенням християнської місії, яка трудитиметься серед ромів.

Просимо, якщо є можливість, надіслати газету.
З повагою Олена Марчук

ШВЕЙЦАРСЬКИЙ ФОНД ПОЧАВ ВИПЛАЧУВАТИ КОМПЕНСАЦІЇ РОМАМ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД НАЦИСТСЬКИХ ПЕРЕСЛІДУВАНЬ

На днях засоби масової інформації повідомили, що Швейцарський фонд почав виплачувати гумантарну допомогу ромам, які постраждали під час Холокосту в роки Другої світової війни. Цю допомогу отримав 3966 ромів, в сумі від 400 до 1000 доларів США.

Ця виплата стала можливою завдяки зверненню Українського національного фонду "Взаєморозуміння та примирення". Як відмітив президент Швейцарського фонду Холокосту Рольф Блок, ромам буде виплачено сума 1 млн 586 тис. 400 доларів США.

Під час оформлення документів ромські організації зіткнулися з великими труднощами. Справа в тім, що

майже не збереглися архівні документи, що підтверджували факт масового знищення ромів на території України. Хоч у лютому 1942 року рейхсфюрер СС Гімлер на правив в війська секретний наказ під кодовою назвою "Морокі тумаш", а на Україні ця операція мала назву "Чорний дятел", за яким ромів мали знищувати на місці. Зараз знайти документи, які б підтвердили цей факт, надзвичайно важко.

На основі нових матеріалів встановлено, що після вторгнення в Польщу багато ромських таборів відкочували з Польщі на територію України. Коли почалася війна, через страшний наступ німецьких військ багато ромських таборів залиши-

лись на окупованих територіях.

На Україні фашисти не створили спеціальних концентраційних таборів для розміщення там ромів. Іноді їх розміщували у єврейських гетто, а потім знищували.

У Закарпатті ромів теж розміщували у будинку Кернаркошт у Мукачеві, де були зібрані ромів з усієї округи. Проте найчастіше всього німецькі солдати оточували і просто знищували табір на місці.

Точно встановити, скільки ромів загинуло від рук нацистів в Україні - важко. Ці дані досить розбіжні: від 300 до 500 тисяч.

На сьогодні дуже мало залишилось в живих ромів, що пережили нацистський жах. Зараз в Україні знайдено біля 5 тисяч осіб. В одному тилку Закарпаття - біля 3 тисяч. Пошуками документів займаються товариства "Романі Яг", "Рома", та "Ром Сом". П'ятою роки тому фонд "Взаєморозуміння та примирення" разом з працівниками архівів, ромськими організаціями почали збирати документи, необхідні для виплати компенсацій ромам. Але підтвердженень надзвичайно мало. Цьому факту є декілька пояснень:

- По-перше, до 1956 року ромів не мали ніяких документів, що підтверджували би їх особу. По-друге, коли в 1956 році ромам почали видавати паспорти, багато хто з них записував в паспорт іншу національність. Потретьє, у післявоєнні роки особи, що перебували у німецьких концтаборах, знову могли за це потрапити до концтаборів, але вже радянських. Тому ці люди самі знищували всі документи, що підтверджували цей факт.

Перші 20 осіб вже отримали гроші в м. Києві у сумі 400 доларів. Будемо чекати і ми, коли гроші дійдуть і до нас. А вже літні і хворі люди. Ці гроші їм будуть у великій нагоді.

Наш кор.

Порушення прав ромів у Східній Європі

Напади на ромську молодь в Сербії

10 травня 2000 року в місті Белграді на ромську дівчинку на ім'я Гордана Йованович був здійснений напад групи її однокласників з початкової школи мені Мілана Ракна. Згідно доповіді Гуманітарного Правового Центру, розташованого в Белграді громадської організації, дівчинка якраз поверталася зі школи о 18⁰⁰, коли її зупинили. Вона намагалась втекти, але її повалили на землю і почали бити. Один з нападаючих вдарив її в обличчя та розбив окуляри. Інший мав при собі ніж, який вдарив дівчинку в груди. Поранена дівчинка повернулася додому лише біля 20⁰⁰. За її словами ніхто з перехожих не зупинився допомогти їй, і лише один чоловік зупинився та провів її до будинку. Коли на наступний день її оглянули лікарі з місцевої лікарні, то вони виявили синцяття поранення грудної клітки та стегна, дівчинка знаходилась в шоковому стані.

11 травня, на наступний день, батьки Гордани звернулися до директора школи та склали заяву в поліції. 14 травня дівчинку допитували в поліцейському відділку з 9⁰⁰ до 18⁰⁰. Не дивлячись на те, що дівчинка була сильно травмована, поліція провела допит допит дитячого психолога, як це мало би бути згідно статті 231 параграфу 4 Югославського Кодексу Кримінальної Процедурі. Частина допиту проходила навіть без присутності батьків, незважаючи на їхні протести. Під великим тиском дівчинка сказала, що поразилася себе сама, від чого зразу ж відмовилась, покинувши поліцейський відділок.

В травні цієї випадок розглядався в суді меншин, де прокурор вислухав показання Гордани та одного з нападаючих. Головне слухання відбулось 21 червня. Двоє ромських учнів, яких викликали для дачі показань,

заявили, що вони не стикались з ніякими проявами расистських нападів. При цьому діти були дуже знервованими. За словами батьків Гордана тепер може заснути лише під впливом ліків, вона регулярно має відвідувати психіатра і приймати седативні ліки.

Що ж стосується школи, то ні вчителі, ні керівництво школи не приймає ніяких мр для охорони ромських учнів від нападів та погрозу расистського характеру.

На численні запитки від ромських учнів про подібні дії з боку інших учнів школи не зробили ніяких кроків для захисту дітей.

Інший випадок стався 8 квітня, 2000 року в місті Ніч (Сербія). Група головоносів напала на 15-літнього хлопця, Драгача Айдаревића, в місцевому супермаркеті, куди він прийшов разом зі своїм товаришем Група з 15 чоловік, побачивши хлопця, почала кричати "Цигани!". Товариш Драгача втік, а хлопця почали бити в обличчя і живіт. В групі нападаючих виявилась і дівчина, яка спробувала вдарити бідного хлопця по голові пляшкою, але вона, на щастя, не влучила.

В цей час товариш повідомив сямю Драгача про інцидент. Батьки разом з сестрою та тієюю вразі поїгли до місця пригоди. Осць що розповів пан Небойча Драгович, батько потерпілого хлопчика: "Коли ми приїшли, то побачили напівроздягненого, всього в крові, сина, якого продовжували бити. Один з головоносів, побачивши нас, почав кричати, що ромам не місце в Сербії, і жбурнув пляшку в мене. Вони почали бити мою сямю. У відповідь я жбурнув камінь в одного з нападаючих. Тільки тоді вони розбіглися."

18 квітня процес у цій справі був закінчений. Двох головоносів признали винними і наклали на них штраф у розмірі 15 евро.

Але і надалі група цих головоносів продовжує збирати біли місцевому супермаркету.

(Гуманітарний правовий центр)

Важливі європейські міроприємства по боротьбі з расовою дискримінацією.

29 червня 2000 Рада Міністрів Європейської Унії прийняла так звану "расову директиву", яка має офіційну назву "Про забезпечення принципів рівного відношення між особами, незалежно від їхньої расової та етнічної приналежності". Расова директива мала б стати одним з важливіх механізмів у боротьбі з расовою дискримінацією у зако-

нодавствах країн-учасників Європейської унії, враховуючи характерні риси раси окремих країн. Ця директива має ввійти в силу після публікації в офіційному журналі Європейської Унії в червні 2000 року, після чого країни-учасники Європейської унії мають три роки для приведення їхніх законодавств у відповідність з вимогами директиви.

Іншим важливим правовим покривом, яке прийняв Комітет Міністрів Ради Європи 27 червня, був протокол №12 Європейської Конвенції Людських Прав, який взагалі забороняє будь-яку дискримінацію. Новий протокол знімає обмеження і гарантує надання прав законом. Протокол буде відкритим для підпису країнами-учасниками. Європейської організації також

видали численні доповіді по проблемам расизму і ксенофобії у різних європейських країнах. В березні 2000 року Європейська Комісія у справах Расизму та Інтолеранції при Раді Європи опублікувала детальну доповідь, в якій досліджується расизм, расова дискримінація, ксенофобія та антисемітизм у європейських країнах, включаючи Болгарію, Чехію та Угорщину. У доповіді були відзначені позитивні зміни у всіх розглянутих країнах, але деякі області до цих пір викликають занепокоєння. Це стосується випадків прояву дискримінації ромського населення у Болгарії, Угор-

щині, Чехії. Прояви дискримінації стосовно ромського населення у цих країнах помітні в різних сферах життя як освіта, працевлаштування, а також хворобливості ставлення з боку правоохоронних органів.

Напади на ромів в Боснії

11 квітня 2000 року група боснійських мусульман в Ново Подгор'є напала на п'ятьох ромів **Незір Меґіч**, президент місцевої ромської асоціації "Бахтало Ло", розказав ЄРПЦ 17 червня 2000 року, що за день до випадку він проходив повз місцевий магазин, де помітив групу з п'яти боснійських чоловіків, які стояли і розмовляли. Коли він проходив повз них, він почув, що їхня розмова торкалась

політичних партій та виборів в Боснії. В цей момент **Незір Таґрович**, 41-річний ром з Ново Подгор'є, проходив повз цю групу разом зі своїм зведеним братом **Саміром Таґровичем** та іншим молодим ромом, якого знали як "Сале", щоб поздороватись з паном **Меґічом**. В цей момент, без попередження, один з боснійських чоловіків схопив **Незіра Таґровича** за груди і шию і запитав, за кого той голосував. **Таґрович** відмовився відповідати, на що у відповідь почув, що відомо, що місцеві ромів голосували за антинаціональну соціал-демократичну партію і, що "всі ромів треба повбивати". Після цього його вдарили по голові і він впав, втрапивши свідомість. У цей момент **Незір Меґіч** сказав, що всі мають рівні права голосувати за тих, кого обирають. У відповідь його вдарили у ніс. Після цього він побіг до своєї машини з метою доповісти про випадок у місцеву поліцію. Коли **Таґрович** прийшов до тями, то побачив боснійського чоловіка, який тримав ножа, та ще одного чоловіка з групи, який підходив з ножем. **Таґрович** зумів вирватись від нападаючих і наказав іншому йому тікати.

Коли **Таґрович** намагався втекти, йому поцілили в голову камінем, і він втратив свідомість вразі. В цей момент один з боснійців хотів знову почати його бити, але втрутився **Самір**, який знайшов на підлозі ножа і намагався захистити брата. Під час боротьби **Самір** отримав десять ножових поранень. Коли **Незір** прийшов до тями, вони з братом покинули місце. Чоловік, якого вони зупинили, підвів їх до медичного центру, а звідти вони були направлені до університетських клініки в Тузлу, де їм була надана медична допомога.

В цей час пан **Меґіч** добрався до поліцейського відділку, але відразу йому не допомогли, оскільки, як йому пояснили, не було вільних полісменів. Коли ж наразі він приїхав разом з двома поліцейськими на місце пригоди, там були лише боснійці та група людей, які зібрались тут. Коли **Меґіч** зробив спробу пояснити, що трапилось, один з поліцейських грубо зупинив його, наказавши "заткнутися". А інший поліцейський сказав, що "місцеві ромів мають слухатись волі боснійської більшості". На очах поліцейських один з ватажків пригрозив **Незіру Меґічу**. Поліцейські ніяк не прореагували на це. Поліцейські кримінальні та судові слідчі відвідали село в день, коли стався цей напад. Міжнародна поліція у справах насильства при ООН провела розслідування. Початково слухання було проведене 5 червня 2000 року. Але воно нічого не вирішило, оскільки один з боснійців раптово "захворів" і лїг до лікарні.

Через тиждень після цього випадку представник громадської організації, розташованої в Сараєво "Центр по захисту прав меншин", зустрівся з представниками Ново Подгор'є у зв'язку з інцидентом. Згідно слів ромських активістів, які були присутні на зустрічі, біля них постійно перебували чотири поліцейських. Згідно заяви для преси, зробленої 25 квітня представником "Центру по захисту прав меншин", самі ж поліцейські переслідували машину учасників цієї зустрічі.

Після цього випадку ромські жителі села Савні, біля Ново Подгор'є свідуть у постійній небезпеці, чекаючи нападів з боку боснійців.

("Центр по захисту прав меншин" для "ЄРПЦ")
Переклад Н.Попович

Дослідження фольклору ромів та пов'язана з ним експедиція ЮНЕСКО

Олександр Данилін - людина відома не тільки серед науковців України, але й далеко за її межами. Науковий співробітник Білоцерківського краєзнавчого музею, етнограф-ромолог, він рахується фахівцем, що створив одну з кращих колекцій ромської історії, культури та побуту не лише в Україні, але й у Європі.

Кор.: Чому Вас зацікавила саме ромська тематика?

- Я ром і до того ж громадянин цієї країни. Тому, крім українських вишивок та писанок, хотів би бачити представленими й колекції інших народів, що населяють нашу державу: ромів, євреїв, росіян... А так як мені по духу та крові найближча культура ромська, я рахую, що і її повинен хтось пропагувати і ставити на рівень, котрий вона заслужує.

Кор.: Ви були учасником міжнародної фольклорно-етнографічної експедиції, яка нещодавно пройшла під егідою ЮНЕСКО. Ваші враження?

- Так. Я брав участь у згаданий Вами експедиції. Враження залишилися неоднозначні: позитивні й негативні. Позитивні - від роботи, яку ми провели у селі Гребінка Васильківського району Київської області, негативні - від інформації, здобутої на Житомирщині. Спочатку про хороше. У Гребінці ми записували фольклорну спадщину та сучасні пісні ромської етнічної групи сервів. Уявіть, що запис безперервно тривав з четвертої години дня до другої ночі. За винятком півгодинної перерви на вечерю. Стосовно поганого, то це небажання Житомирських урядовців йти на контакт, співпрацювати. На Житомирщині учасниками експедиції було заплановано дві акції: збір спогадів, пов'язаних з періодом ведення кочового способу життя та спогадів, пов'язаних з подіями Другої світової війни. Нас здивувало, що ми не змогли знайти ніяких документів, котрі б підтвердили факт розстрілу ромів в Житомирі, про який згадувало багато очевидців.

Та експедиція мала йти за запланованим маршрутом, і годин через п'ять ми вже були в Одесі. Тут ми знайшли багато документів стосовно репресованих в роки Другої світової війни ромах, записали візирки місцевого фольклору, зробили відеозапис. Далі згідно маршруту ми повинні були їхати у м. Ізмаїл Одеської області. Та я вирішив відірватися від основного ядра й повернутися у Житомир. Під'їждючи до Києва, я змінив своє рішення і зв'язався з Житомиром посередництвом київських державних структур, щоб нарешті отримати доступ до житомирського архіву.

Уявіть, ніхто навіть не звернув увагу, що це експедиція ЮНЕСКО і що залана

На знімку: О. Данилін в Ужгородському ромському музеї

анована вона на міжурядовому рівні, і від цього буде користь країні. Ніхто й пальцем не ворухнув, аби допомогти і тільки завдяки київським урядовцям мені вдалося проникнути до цієї інформації. Інформації просто таки жахливої: через місяць після проголошення незалежності України німецькі архіви пов'язані з розстрілами ромів та інших місцевих жителів й радянських полонених опинилися в архіві Президента Росії. Їх продали українські чиновники!

З врахуванням безладу, який в той час панував у країні, це легко можна було зробити. І лише завдяки ветеранам Афганістану Житомирщини, вдалося віднайти коди даного архіву та всю його нумерацію, під якою вони зараз числяться у центральному російському архіві. Найцікавіше, що їх незабаром буде повернено. Завдяки цим же хлопцям, вдалося отримати і кілька копій згаданих документів. А саме 5-ть копій державного звинувачувального акту по Житомирській області стосовно розстрілу фашистами ромського населення. Щоб отримати вищезгадану інформацію мені довелося потратити 3 дні в Житомирі, після чого я виїхав у Білу Церкву, де врешті група об'єдналася і ми обмінялися дублетою інформацією.

Кор.: Як результати роботи експедиції і чи планується проведення подібної акції у нас в майдані?

- Експедиція й досі продовжує свою роботу, іде підведення результатів. У жовтні поточного року планується наступний польовий тур по збору фольклору.

Кор.: У Закарпатті ромське населення проживає найбільш компактно. Чи слід чекати візиту і в наш регіон?

- Дай Бог, щоб вдалося відвідати й Закарпаття, яке на даний момент у транспортному відношенні є найважчим.

Кор.: Ваше співробіт-

ництво у межах міжнародної структури?

- У мене було декілька спроб працювати з міжнародними благодійними фондами. Але, на жаль, вони закінчувалися провалом. Тому, я віддаю перевагу співпраці з науковими організаціями, зокрема ЮНЕСКО. З доктором соціології професором Лондонського університету ромологі Майклом Стюартом ми спланували роботу по систематизації вивчення ромського фольклору на Україні. Чому з ним?

Тому що ромський фольклор не є надбанням чи власністю виключно однієї країни. Він унікальний по суті своєї вже тому, що є материковим культурним утворенням. Тобто в українському ромському фольклорі простежується спільна для Євразійського матеріка канва: схожі сюжети, одні й ті ж персонажі. Єдина різниця, що звучить він на різних діалектах та доповнюється колізіями з історією чи іншої країни. Материковість ромського фольклору, який ми вивчали на Україні, свідчить про єдність даної нації навіть через кордони. Найближчим часом повинна побачити світ моя нова книга "Легенди циганської ночі", робоча назва котрої була саме "Кастовий фольклор циган України".

Кор.: З якими ромськими громадськими організаціями Ви підтримуєте контакти?

- Я працюю з усіма організаціями, від яких є користь. Користь для ромів, іншого населення регіону, де діє організація, користь для країни.

Протягом кількох років роботи Закарпаття стало для мене найулюбленішим плацдармом для досліджень. Тут легко працюється, без перешкод можна здобути правдиву, достовірну інформацію. Коли я приїжджаю в інші області, мені доводиться морочити голову і я повертаюся ні з чим. Є багато ромських громадських організацій, керівники яких мають багато

амбіцій, а результати їх праці відсутні.

Кор.: З якими перешкодами Ви зіткнулися у роботі?

- З безвідповідними організаціями співпрацювати мені не важко, адже я сам їх представник. Набагато складніше налагодити дружні стосунки та плідні контакти з деякими ромськими громадськими організаціями, на чолі котрих стоять так звані псевдолідери. Мова йде про товариства, голова яких не були обрані народом, але самі понароблювали собі печатки, бланки, візитки чи взагалі отримали їх непристойним шляхом. Саме з їх боку і йде певна протидія моєї діяльності. Багато хто, наприклад, не бажає аби ромська культура подавалась, як складова частина національного надбання України.

Кор.: Ви є автором праці "Становлення кастовості через фольклор". Чи продовжуєте Ви свої спостереження саме у цьому напрямку?

- Так. Я взагалі стараюся робити прецеденти, бути першим у якомусь напрямку. Кастовість, як таку, в Україні на належному рівні поки що ніхто не досліджував. Саме їй присвячено мою нову монографію "Історія кастової системи ромів України". Я вважаю, що без знання історії кастової системи ми не зможемо вийти із ситуації, в якій на сьогодні опинилися роми. І лише знанням градацію, умову кастову номенклатуру, соціальні процеси, які її супроводжували та увесь механізм формування цього етносу, можливо виробити певну методику подолання кризи в усіх сферах побуту цього народу.

Матеріал підготувала Наталія Ференц

У долі цієї прекрасної жінки переплелися культури двох країн - Росії та Норвегії. Спочатку і її біографія була типовою для ромських дітей. Сім'я Іванових жила в Смоленську. Батько загинув у 1942 році під Сталінградом. Рая ніколи не бачила батька - вона народилася на початку 1943 року, через півроку після того, як мати отримала похоронку. Йшла війна. Фашисти без жалю розстрілювали ромів. Мама змусила

всіх репетицій, на всіх спектаклях, незалежно від того, була вона занята в ньому, чи ні.

Майже всі ролі знала напам'ять. І не тільки тексти і м'язцені, але і всі музичні номери.

Одного разу їй, молодій ще тоді актриси, прийшлося замінити виконавицю головної ролі в індійському спектаклі "Сонні Махваль". З ходу, без репетицій, вона вийшла на сцену і провела весь спек-

На її честь у посольстві Норвегії в Празі був проведений урочистий прийом

ховатись спочатку у лісах, а після визволення сім'я переїхала жити в місто Сафонов під Москвою.

В Сафонові Рая успішно закінчила десять класів і вирішила поступати у Московський Інститут кінематографії. Успішно пройшла перший тур. Під час другого туру її помітив режисер театру "Роман", який підійшов до неї і спитав:

- Ви не ромни?
- Я - ромни.
- Чому ви не хочете прийти у театр. В свій, ромський?
- Боюсь - не приймуть. Хочу спочатку вчитись.
- Співаєте, танцювати можете?
- Як і всі ромки. На всіх шкільних вечорах співала і танцювала.
- Завтра у нас в театрі огляд.

Приходьте! Обов'язково.

На слідуючий день Рая прийшла на огляд. Прочитала уривок з поеми Пушкіна "Цигани", проспівала народну ромську пісню, станцювала.

Після огляду до неї підійшла глядачка:
- Завтра заняття акторської майстерності. Приходь.
- Але як ж це... Я ще...
- Прийнята.

Це було 1959 році. Рая було шістнадцять років. З перших днів роботи в театрі Рая була присутня на

такі без єдиної помилки. Будучи вже провідною актрисою, продовжувала вчитись на заочному факультеті ПІТСА.

Гру талановитої актриси побачив норвезький журналіст і заховався. Вже 33 роки Рая живе і працює в Норвегії. Отримала звання заслуженої актриси Норвегії. Проте багато часу віддає громадській роботі. Допомогає підняти ромів. Вислу-

На знімку: Рая Біленберг (Іванова) - заслужена артистка Росії та Норвегії

кує кошти для будівництва ромських шкіл, на видавництво підручників, пошуку фондів, які б допомагали ромським громадам в Югославії, Косово, Польщі.

"Ми не повинні ховати від людей свою культуру. Ми хочемо, щоб у кожній ромській общині у Норвегії був свій центр, школи, садочки. Цьому зараз і присвячую всі свої життя. Це у мене в душі, а яко любов віддаю своєму народові.

Наш кор.

Реліка

Обережно: чергове шахрайство!

В Ужгороді проводиться масовий запис ромів в Партію реабілітації важкохворих. Вступний внесок складає одну гривню. Партія обіцяє виплачувати кожному її члену протягом не менше одного року 400 доларів США щомісяця. Бажаючі вступити до такої "перспективної" партії повинні, крім символічного грошового внеску, також заповнити відповідну анкету, додавши до неї свою фотографію.

Президентом даної партії є Григорій Черниш, колишній радянський емігрант, власник майстерні по обробці топазів в Андоррі, яка нібито є надприбутковою. За словами Черниша, щомісячний прибуток його фірми складає більше 155 мільйонів доларів. Тепер цей добродійник має намір "допомогти" розбагатіти всім бажаючим українцям, причому для цього треба мати лише одну гривню. Ну що ж, у нашій країні бажаючих надурняк отримати купу грошей вистачало завжди. І на сьогоднішній день, за інформацією, яка розповсюджується новоспеченими партійцями, до

партії вже встигло записатися понад 7 мільйонів українських громадян! Не важко підрахувати, якими коштами вже сьогодні розпоряджаються керівні партійці. Шановні роми! Закликаємо Вас бути дуже обережними при вступі до подібних партій! Для початку кожний бажаючий кудись вступити просто зобов'язаний уважно вивчити статутні документи та умови отримання грошей, які Вам так щедро обіцяють. В подібних ситуаціях існує дуже велика імовірність опинитися в руках спритних шахраїв, які вміють дуже вправно будувати всім відомі фінансові піраміди, подібні до "МММ" та безлічі інших. Організатори такого "благодійництва" переслідують лише одну мету: видурити гроші в довірливих людей і після цього безслідно зникнути (зрозуміло, разом з вашими грошиками).

Жаль тільки, що подібну акцію підтримують деякі ромські товариства, зокрема товариство "Ром Сол".

П.К.

Románi Yag

A Roma Nép Újsága
Manusengero Romano Nyevice
A lap a Nemzetközi Újjászületés alapítvány támogatásával jelenik meg

Tóth Béla feleségével.

Romák Balazsérban

A beregszászi járási Balazsérban tizenhárom roma ház van, amelyben mintegy hetvenen élnek. Tóth Béla, a helybeli tábor bírójá, és egyben az „Ekhipe” (Egység) megyei roma asszociáció jogi központjának balazséri képviselője. Nála beszélgettünk. A 32 éves fiatalember apjától vette át a stafétabotot, aki több éven keresztül volt a tábor vezetője.

Ami a kérdésesre, hogy miként élnek a romák Balazsérban, Béla így válaszolt:

– *Hogyan élünk? Úgy, ahogy a vidék többi romái. Nyáron még valahogy eltengődünk. Jó, hogy az idén világosnak volt keletje, s így egy kis pénzhez is juthattunk.*

Télen, ahogy a beregszászi járási romák többsége, a micink is koldulni járnak a szomszédos megyékbe. Más munkalehetőség nincs. Kosarukat és seprüket készítenek, és azokat cserélik krumpírra, káposztára.

Régen sokkal jobban élünk. Sokan közülünk a helyi kolhozban dolgoztak. Voltak olyan is, mint pl. Pap Zoltán, akinél több mint harminc évi munkaviszonya van. Hogy jól végezte munkáját, azt bizonyította az is, hogy a fényképe a díszes táblán volt. Többször ki is tüntették. Milyen problémák vannak, és hogyan oldod meg azokat?

– *Probléma több is van. A legnagyobb problémánk az, hogy nincs villany a táborban.*

Már többször fordultam a község polgármesteréhez, hogy segítsen bevezetni a villanyt. Tavaly a választások előtt megígérték, hogy ha Kucsánára szavazunk bevezetik a villanyt. De a szavazás után nem tartották be a szavukat.

Tavaly télen a világítás hiánya miatt tragédia történt. Egy kisgyermek megfulladt, mivel a szülei a sötétségben nem vették észre.

Többször folyamodtam a polgármesteri hivatalhoz, egy kis földdarabkért lakóink számára, de senkinek sem adtak földet. Pedig nagyon jó lenne, ha legalább 5-10 ár földet kapnának. Nyáron sokan közülünk a szomszéd magyarok kertjében segédkeznek. Romáink jártak a földművelésben. Igaz, lo egy sincs a táborban. Talán a mi táborunk az egyetlen a járásban, ahol még egy lo sincs.

– *Hogyan oldod meg a jogi problémákat?*

Amióta „Ekhipe” (Egység) roma asszociáció jogi képviselője lettem, a rendőri szervek képviselői nem önkényeskednek a táborban. Csakis velem mehetnek be a házakba. Igyeekszem velük közösen kidolgozni a problémákat. Közülünk még senki semült börtönben.

– *Sajnos, a gyerekek nálunk sem látogatják az iskolát. Kevesen vagyunk a táborban olyanok, akik tudnak írni és olvasni.*

Az idén a szomszédos járási táborban az Elő Isten vallási szervezet az imaház mellett vasárnapi iskolát nyit. Oda szeretném járatni gyerekeinket. Ott a tanulókból is fognak kapni, és ez nagy dolog a mai nehéz helyzetben.

Szeretném, ha gyerekeink tanulnának, mert tudom, milyen nagy szükség van tanult romákra. Tőlük függ a jövőnk.

Horvát Bertalan.

A balazséri romák.

Roma gyilkosság: véletlen tragédia – e vagy a felelőtlenségből elkövetett bűncselekmény?

Ez év augusztus 9-én éjszaka, 10-kére a Perencesnyi járási Poroskón lövés dörrent. Lövés, amely kioltotta egy 22 éves fiatalember, három gyerek édesapjának az életét.

Vaszil Kanális, a tragédia szemtanúja így mesélte el a történeteket:

– Mindazokat, akik a tragikus éjszakán a tett színhelyén voltak, rokoni szálak fűzik egymáshoz (testvérek, az ő fiai, sógorok). Gyakorlatilag, egy család tagjai. Egy kisebb fafeldolgozó vállalat tulajdonosai.

Előző nap megkaptuk az engedélyt a fára. Egy ismerős gépkocsivezetőhöz fordultunk, de mivel ő egész nap foglalt volt, csak este értünk az erdőbe.

Amire felpakoltuk az autóra a fát már késő este volt. Éjjel indultunk haza felé. Három - négyszáz méterre a tábortól a teherautó egyik kereke defektet kapott. A gépkocsi vezetőjével hozzáláttunk a javításhoz. Az elfáradt fiúk lefeküdtek és elaludtak.

Nemsokára világosságot láttunk. Nem lepődünk meg, mert tudtuk, hogy éjszakáként a falubeliek örködni járnak a kertjeikhez.

A közeledőket felismertük. Az egyik a helyi körzeti milicista volt, aki ebben a hónapban szabadságát töltötte, illetve két helybeli erdész. Megpróbáltam felkelteni a fiúkat, de ekkor meghallottam az egyik erdész hangját: „Ne keljettek fel! Feküdjétek, ahol vagytok!”

Az egyik fiú fel akart emelkedni, amire Vaszil rákiáltott: „Feküdj, mert lövök!”

Gondolom ebben a pillanatban ébredt fel Gyuszi, aki nem értette meg, hogy mi történik, és megakart fordulni a másik oldalra.

Ahogy felemelte a fejét, eldörrent a lövés. Azt gondoltuk, hogy az erdész a levegőbe lött, hogy ránk ijesszen. Söhajt hallottunk, amire megfordultunk, és megláttuk, hogy Gyuszi bal vállá teljesen szétrombolódott, s ő mozdulatlanul fekszik. Először azt gondoltuk, hogy megsebesült, de később rájöttünk, hogy már nem él.

Csodálkozom azon, hogy ők még az igazolványainkat sem

Az özvegy és gyerekei.

kérték. Nekünk volt engedélyünk, amit csak a tragédia után néztek meg, és az erdész magával vitt. Amikor másnap vissza akartuk kérni az igazolványainkat, az erdész nem volt otthon. Isten a bírójá. Ahogy mondani szokták: „Isten nem ver bortal!”

A legkisebb fiú, aki mindössze 10 éves volt, elszaladt értesíteni az otthonaikat.

Az egyik, szemtanú Horvát Iván szavait ajánljuk figyelmükbe:

– Nem akartuk elhinni a fiú szavait. Ahogy csak bírtam, a rokonaim elébe szaladtam, akik az öcsém holttestét hozták. Az úton találkoztam az erdészekkel: „Vaszil mit tettél? Megölted az öcsémet! A fa nem lopott!” Szlávká, mit kerestek ti ott egyáltalán? Feleletként ezt hallottam: „Menj tőlem, mert ha kell, téged is lelőlek!”

De nekem már mindegy volt. Odamentem hozzá, és kitéptem a kezéből a fegyvert

– Nem tudom milyen állapotban voltak, józanok – e vagy nem, de félek még elképzelni is, hogy megölhették volna kisebb fiamat is. A többségük fiatal volt, mindössze 16-17 éves. De gondolom éppen őket várták az úton. Talán pénzt vártak tőlük...

Natália Herceg

Ukránból fordította: Pizsu Bertalan

...Nekem jobb itt mint otthon

A munkácsi járási Domboki Kisegítő Bentlakásos Iskolában 126 gyerek van. Ezek közül 52 a roma. Ez az iskola 1959-től 1984-ig bentlakásos iskola volt. 1984-től vált kisegítő iskolává. Ide a benei és a beregszentmiklósi gyereketonhából kerülnek a gyerekek. Többségüket szülei elhagyták, vagy megvonták szüleiktől a szülői jogokat.

Legtöbbjük lány.

– Nem teszünk különbséget a roma és nem roma gyerekek között, - mondja Leskó Anna az intézmény három éve kinevezett vezetője. Ezek igen nehéz sorsú gyerekek. Igyeekszünk jó feltételeket biztosítani számukra, de nem helyettesíthetjük a szülőket.

– Én nem vagyok szép, mert ha szép lettem volna, anyám nem hagyott volna el, - mondja az eléggé szimpatikus Varvara. Az iskola hét hektár szántófölddel rendelkezik. Így a fiúk a mezőgazdasági munkáit is elsajátítják. A lányok az órák után varmi tanítja Belina Margarita, Levdár Olena tanítónő, akik már harminc éve, hogy ebben az iskolában dolgoznak.

Nagyon szép asztalterítőket, szalvétákat varrnak. A gyerekek a varráshoz szükséges cémát a humanitárius segítségként kapott pulóverek szétbontásából nyerik. Sajnos nincsenek szponzorai, akik segítségével tudnák adni készítményeiket.

A lányok munkáit Munkácson a „Meglepetés” boltban próbálták eladni, de egy év alatt mindössze 300 hrivnyát kaptak.

A varrás megváltoztatja a gyerekeket, lecsillapítja a kedélyeket.

Az intézményben 24 idősebb lány is van, mivel az iskola befejezése után nem volt hová menniük. Az 1978-ban született Berki Róza az, aki a legszebben varr, ha lehetősége lenne, művészi vállhatna belőle. A 18 éves Dávid Anzselának is nagyon szép himzései vannak amelyből néhányat el is tudott adni. A megkeresett pénzt a lányok arra költik, amire akarják.

Tudnak varrni a fiúk is.

Az iskolában minden roma gyerek igyeekszik jól tanulni. Az első osztályos Albók Viktor, Eötvös Mariann és Rákosi Tünde már szépen olvas és ír.

A nyolcadikos Horvát Zitát tavaly haza vitte az anyja Nagyszülőre, ahol megbetegedett a sok nélkülözéstől.

(A folytatás a másik oldalon)

Meskó Anna, az intézmény igazgatónője.

Osztokján Béla

1948-ban született Csengeren. Költő, író, lapszerkesztő. Középkorú tanulókat 1971-ben fejezte be. Dolgozott segéd munkásként, majd két évig nyomdai korrekorként. Volt szellemi szabad foglalkozású is. 1985-től tisztviselő, a fővárosi VI. kerületi tanács családvédelmi csoportjának munkatársa, a kerületi Cigányügyi Koordinációs Bizottság titkára. Jelenleg a Phralipe Országos Cigány Szervezet vezetője, a Phralipe Művészeti és Közéleti folyóirat főszerkesztője.

Művei: Halak a fekete citerában (versek 1981) Hóesés hűségében (versek 1983), Nincs itthon az Isten (elbeszélések 1985), Átyn Jósának nincs, aki megfizessen (regény, 1977). Több magyar és cigány antológiában szerepelt, többek között a Fekete korall című első cigány antológiában.

Irastudóknak

Olyan ez a nap is, mint a többi?
- Szennyes szekerék kavargognak.
Por hull az út mentén ácsorgó
Pléhkrisztusra:
cserepes száján egyszerűcsak átít
a vér, a dér, a jeges ravogás -
Bizony mondom néktek setében
tülekvő vad szekerék, még ma
szakadékkba taszítjátok egymást.

Tanuljuk a roma nyelvet SAR LAS O ROM PAPI NYA

O rom butyi kerel ko rashaj. O tashaj beshel avral thaj phenel le romeske:

- Roma, zha kaj muri rashajnyi thaj phen lake te bishavel mange papinya-pekí.

Gelas o rom, phenel la rashajnyake, ke o rashaj andej bar beshel, thaj the bishavel

leske peka papinya. Zhal o rom, anella. Peka papinya. Thaj o rom bokhalo-j.

Beshel tele po skamin, charel pesko muj. O rashaj dikhel le romes thaj phenel leske:

- Haj, roma! Kames te xas vi tu?
- Kamav, kamav, rashaja. Tavés kesavo lasho haj dema variso andaj papinya.

- Shun kathe, roma, so phenav tuke. Shaj xas anda kadi papinyi, te shinesala la shurasa, me tut shino kot-kotra shurasa. Te le vastesa shingresa laki chang, me tuke shingro tyiri chang. Atunchi lela, thaj xa tuke! O rom las peski angrusnyi, shuvella ande la papinyaki pul, vazdella opre thaj charkerele la papinya.

- Rashaja, muro lasho manush, akanak tu ker manca, so kerdem me la papinyasa!

- Thaj atunchi o rom las la papinya haj andasla peske khere.

SZAVAK

papiny(a) - liba	anda - bő-ből
rashaj (a) - pap	shinel - vág
avral - kint	shuri (a) - kés
bishavel - küld	kotor (a) - darab
peko-i-e - sült	pusavel - megszűr
rashajnyi - papné	shingrel - tép, szakít
bár (a) - kert	angrusnyi (a) - gyűrű
skamin (a) - szék	chang (a) - térd
muj (a) - száj	shuvel - rak, tesz, helyez
opre - fe	

Romane chachipe Cigány mondások

1. Tu le Devles na dikhes, Vov dikhel tut.
Te nem láthatod az Istent, de az Isten lát téged
2. Cipin le Devles uzhe jileša.
Szóltasd Istent tiszta szívvel.
3. Inke chi le patra na maladjona, te o Del na kamela.
Még falevelek sem találkoznak, ha Isten nem akarja.
4. O Del sikavel pes sakoneske, numa o manush si korro.
Isten mindenkinek megmutatja magát, csak az ember vak.
5. Na dikh o shukaripo, dikh o jilo.
Ne a szépséget nézd, a szívet.
6. Kasave romes te les savo, tut patjiv dela.
Olyan férjet válassz, aki megbecsül.

A mindenkori társadalmaktól eltérő szokások szerint élő cigányokat megjelenésük óta üldözték Európában.

Az archaikus cigány közösségben mindenkinek kötelessége volt, hogy a világ ellenséges megnyilatkozásaival kapcsolatos észrevételeit és tapasztalatait a közösséggel tudassa. A vándorló karavánok a roma törzseknek jeleket

vérségi köteléken alapuló nagycsalád jelenti a legnagyobb biztonságot, ezért a családtagok elvesztése az archaikus tudatban egyenlő a közösség védőerőjének elvesztésével és a kiszolgáltatottsággal. A holocaustot túlélő cigányok emlékeinek ónsírató jellegű mozzanataiban a két tartalom egymásra rétegződve és egymást erősítve van jelen.

A HOLOCAUST A CIGÁNY NÉPKÖLTÉSZETBEN

hagytak hátra mindig, mindenütt, amerre elhaladtak. Ütmenti bokrok ágaira kötözött beszélő színű szalagokkal, sötét rongyokból készített, meghatározott formájú bábuokkal, fák törzseire vésett ősi cigány rovásalakzatokkal adtak hírt az utának szekerezőknél a leselkedő veszélyekről.

A romákat Európában való megjelenésük óta irtották. A történelem legszörnyűbb népirtása a hitleri fasizmus hoz kötdődik. 1942 és 1945 között 600000 cigányt öltek meg a különböző haláltáborokban és a haláltáborok felé vezető utakon.

A holocaustot megörökítő cigány folklóralkotások az időn átvezető népi emlékezésben ugyanazt a szerepet töltik be, mint a hajdani karavánok országotuk mentén elhelyezett figyelmeztető jelei. Az egymást követő nemzedékek előtte veszélyjelző bábuaként jelenítik meg a sokoldalú gyűlöletet és kimondják neveit az előítéleteknek, melyek érintéseikkel újra meg újra életre keltek a sötét bábusergeket.

A lágerélmények kifejezésére a roma archaikus énekköltészet „zsálmivi gilinek”-gyászos énekeknek nevezett műfaja ad leginkább módot.

A koncentrációs lágerekben elszenvetett kínzásokat a túlélők énekimprovizációi soha nem említik, feltehetően azért nem, mert a fájdalomnak és a félelemnek az a foka, amit okoztak, a gyötrelmek már megnevezhetetlenek. A dalokban a haláltáborokra utaló szövegrészeket száraz tényközlő stílus jellemzi.

A lágerénekek nyitó strófái a hiedelem világát idézik. Ennek következtében a német koncentrációs tábor, ahonnan a rab üzenetet küld az embereknek, a halál birodalmának metaforájává válik. A motívum halálmotifóra jellegét erősíti ez a szövegszerkesztési technika is, amelyben a kétségbeesett üzenet viszhangtalan marad. A lágeren kívülülettől soha nem jön felelet. Az életre elküldötteték világa nem halja meg, vagy nem akarja meghallani a bábajutottak kiáltásait, nem akar segíteni a cigányokon. A szövegnyomok vádló hiányától legalábbis erre lehet következtetni.

Adolf Eichmann, a Birodalmi Biztonsági Főhivatal által deportált transportszervezője, elfogatása után az izraeli vizsgálóbíróknak azt mondta: „A cigányok javára semmilyen oldalról sem volt lehetséges a közbenjárás. Nyilvánvaló, hogy az előítélet ezzel az embercsoporttal szemben volt a legnagyobb...”

Sajnos, Eichmann szavai igazolják és fekete vonaléknál húzzák alá a cigány túlélőknek a külvilág passzivitásával kapcsolatos érzéseit, amit folklórszövegekben ezzel a feltűnő hiánnyal jelenítenek meg. E szörnyű jelentésű metaforikus hiány azt jelzi: tudták, hogy őket nem sajnálja senki, s hogy panaszaik csak megpecsételt sorsuk halálzájait.

A lágerénekekben sajátos egységeket jelentenek a mágiikus funkciójú átok dalokban gyökerező versszakok, amelyek valamelyik természet feletti erőnek vagy magának a Szent Istennek a büntetését kéri a németekre és Hitlerre.

A zsálmivi gili műfajának leggyakoribb komponensei a magánynak és a családtagjait elvesztő ember fájdalomának adnak hangot. Kifejezik, hogy a tragédiákkal megbélyegezett lélek védtelenség éri magát a világban, s leírják az osztályrészül jutott bánatot, otthontalanságot és nyomorúságot. Magyaránként kapcsolódik ide az is, hogy a cigány törzsi gondolkodás szerint az ember számára a

Az előzőekben bemutatott műfaji sajátosságokat jól illusztrálja egy Erdélyen gyűjtött roma lágerének:

Kicsi madár, kicsi madár, hópelyhekkal keverd össze, hópelyhekkal keverd össze, repülj messze, vidd el a hírt, mondd el azt,

hogy mindig félek, hópelyhekkal keverd össze, mondd el azt, hópelyhekkal, keverd össze, hadd nőjön a zöld füvecské, hadd nőjön a zöld füvecské.

Német tábor, jaj de nehéz, német tábor, jaj de nehéz, fogolyörök de gonoszak, fogolyörök de gonoszak.

Aj te Hitler, légy átkozott, Isten taposson arcodon, mint az ember az utakon, mint az ember az utakon.

Gépfegyverek felugatnak, Gépfegyverek felugatnak, üldözőim közel vannak, üldözőim közel vannak.

Adj Isten, a szerencsédből, adj egy kicsit a tiedből, úttalan utakra segits, úttalan utakra segits.

Adjál Isten, szép esőcskét, adjál Isten szép esőcskét,

Német tábor, német tábor, ott a fegyver mindig döngött, Családomat ott ölték meg, Családomat ott ölték meg.

Családomat elvesztettem, Családomat elvesztettem, Jaj, mit tegyek, árva lettem, Jaj, mit tegyek, árva lettem.

Az archaikus roma éneklési szokásoknak megfelelően, a lágerértémező dalok is mindig a közösség előtt és a közösség részvételével hangzanak el. A lágerénekek dallamai különös fájdalmiak, szomorúak. Tökéletesen igazolják azt az elméletet, amely szerint az ember énekeinek világlágyító szerepe van.

A német koncentrációs táborok – a balladák szavaival mondván – a népek „megelő helyei”, „világtemető” voltak, s a túlélők énekeiben az fogalmazódik meg, hogy aki egyszer a drótkerítésen belülré kerül, annak reményei sem lehetnek, mint ahogy könnyei sem, mert ott a sírás kútját is teljesen kifakasztja a szenvedés és a pusztulás rettenetes tüzi napja.

P.B.

...Nekem jobb itt mint otthon

(folytatás)

- Jobb itt, mint otthon - mondta Zita, amikor visszahozták az iskolába. Nem szeret visszaemlékezni az otthon töltött napokra.

Van egy roma fiú ebben az iskolában, Fedorka Mihály, aki tekintély, ahogy a gyerekek úgy a tanárok körében is. Igyekszik minden gyereknek segíteni.

Az iskolát többször támogatták külföldi segítség szervezetek. Nagy segítséget kapott az intézmény az Osztrák Vöröskeresztől, így sikerült bevezetni az iskolába a gázt, és többször küldtek használt ruhákat is.

Lényeges támogatást kapott az iskola Viktor Balogától, a megyei állami közigazgatás elnökétől. Televíziót, videót és 12 ezer hrvnyia értékben humanitárius segélyt adományozott az iskolának.

Nagyon nehéz a végzős gyerekek sorsa. Nincs hová elhelyezkedniük. Tavaly 11-en fejezték be az iskolát. Ebből három fiú (közülük két roma) a técsői járási Bedőházián lévő férfi kolostorba vonult. A lányok is szívesen vonulnak kolostorba. Az egyik fiú, aki ezt az iskolát fejezte be, ma az intézmény gazdasági vezetője.

Náci Bertalan

ВИВЧАЄМО РОМСЬКУ МОВУ

Урок одинадцятий
Артикль та іменник

Повторимо! Слово, котре є назвою особи чи предмета і відповідає на питання хто? або що?, називається іменником.

Вправа I.

Розгляньте малюнки й скажіть, хто й що зображено на них. Запишіть назви предметів у стовпчик і біля кожного слова запишіть, на яке питання воно відповідає?

На яке питання відповідають назви людей і тварин (істот) і на яке назви рослин, речей (неістот)?

Предметом у граматиці називається те, про що можна запитати *хто це?* або *що це?*

Іменники, що є назвами людей та тварин (істот), відповідають на питання *хто?*

Іменники, що є назвами неістот, відповідають на питання *що?*

Перед кожним іменником ромської мови ставиться артикль.

Наприклад: ле пгралес (*брата*), ла пгнена (*сестру*), джгав о кгер (*бачу дім*), е чік (*глина*).

У ромській мові іменники бувають чоловічого та жіночого роду, на відміну від української, де розрізняється і середній рід.

Іменники, до яких можна поставити слова мій, він, - чоловічого роду.

Наприклад: о рат (*кров*), о кгам (*сонце*), о кгон (*місяць*), о рув (*вовк*).

Іменники, до яких можна поставити слова моя, вона, - жіночого роду.

Наприклад: е рат (*ніч*), е чік (*глина*), е чіб (*мова*), е черхень (*зірка*).

Вправа II.

Випишіть у першій стовпчик іменники чоловічого роду, у другій іменники жіночого роду.

Абшн (*олово*), бали (*лорося*), агор (*кінець*), бар (*камінь*), пгву (*земля*), форос (*місто*), амбролін (*груша*), анделос (*ангел*), гав (*село*), кеш (*глина*), ліп (*письмо, документ*), піїрі (*каструля*), чар (*трава*), нпай (*літо*), єввнд (*зима*), васт (*рука*), зор (*сила*), жеба (*кишеня*).

Старовинний рецепт від Ірини Горват

Картопляна локша

Беремо 4-5 кг картоплі, відварюємо, чистимо від лушпиння, розтовчуємо, додаємо муку, сіль за смаком. Потім тісто ділимо на круглі шматки, розкачуємо. Кладемо на шпатель і обжарюємо з двох боків. Готову картопляну локшу змащуємо смальцем або соняшниковою олією, підсипаємо цукром або змащуємо лекваром. Додаємо до чаю.

Смачного!

РОМАНИ ЯТ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Реєстраційне свідоцтво Зг 173 від 26 лютого 1999 р.

Шеф-редактор **Аладар АДАМ**
Редактор **Євгенія Навроцька**

Редація не завжди поділяє позицію авторів. За точність наведених фактів відповідає автор. Редація зберігає за собою право виправити мову і скорочувати матеріали.
Повний або частковий переклад матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романі Ят"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Тельмана, 1/48а, телефон 1-58-05.

E-mail:romaniyag@mail.uzhgorod.ua

Віддруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руська 13.
Умови. друк. арк. 2,5. Тираж 2500. Зам. № 2073

Ром, старий та дві каструлі

Жив собі якось один ром. І було у нього десятеро діточок. З дня на день жінка дорікала йому:

- Йосипе, нашим діткам не вистачає їжі, бо в нас замала каструля. Піди й купи більшу.

Пішов ром купувати гарну велику каструлю. Та що йому робити, коли в нього грошей немає? А неподалік жив один самотній селянин, котрий мав велику каструлю. Ром думає: "Як виміняти у нього велику каструлю?"

Одного дня, пішов він до старого й каже:

- Слухай старий, позич мені до ранку велику каструлю, бо до мене прийдуть люди, а вранці я поверну її.

Старий дав йому каструлю. На наступний день, приносить ром старому одну велику каструлю й одну малу. І каже:

- Ти старий не сказав мені, що твоя каструля була вагітна. Та вона народила дитину. Отож, я приніс тобі і маму і дитя.

Старий витріщив на нього очі та не сказав нічого, а лише прикинувся дурником:

- Так, я дійсно забув сказати тобі, що вона у положенні. Вона ж мала великий живіт! Та добре, що родила здорового хлопчика.

Через неділю ром знову пішов до старого просити велику каструлю, бо до нього, мовляв, знов маюють прийти люди. Старий дав велику каструлю й думав, що вона знов народить.

На наступний день, прийшов ром до старого з пустими руками й каже:

- Старий, чому ти не сказав мені, що твоя каструля була хвора? Вчора ввечерю вона померла.

Старий почав кричати на рома:

- Як може моя каструля вмерти?! Брешеш! Адже, вона не людина! Я не вірю тобі, ти мене дуриш.

- Е ні, старий! Ти повірив, що каструля може народити, а тепер не віриш, що може вмерти?

Старому стало ніяково і він з ганьби не знав, що на це відповісти.

Отак ром виміняв малу каструлю на велику.
Казка ромів Румунії

Переклад з ромської Аладара Адама

О ром, о пгуро тгай е дуї піїра

Сас екг ром. Сас лес деш чгавора. Екг дівес машкаре дівеса, лескі ромні пгндя леске:

- Йовжі амаре цікненге, на ресел о хабе е піїра цікне, тробуй аменге екг барі Джа, кін баредер піїрі. Джал о ром те кінел, шукар піїрі, нума нане лен лове! Со те керен! Ай сас екг гавутно пгуро, сас лес екг піїрі барі а ов коркоро бешелас.

О ром думінел: "Сар те парувел е барі піїрі?"

Екг дівес, джал ко пгуро та пгенел леске:

- Шун, пгюра! Шай мукгес манге джі тегара ті барі піїрі, со авен ке манде е мануша. Інграва ла туке тегара.

О пгуро дїня ле ромеске е піїрі.

О авер дівес анел о ром ле пгурескі піїрі ай

цікне піїра, тгай пгенел пгуреске:

- Дік, пгурея, на пгндяман манге со ті піїрі сас кгамні, аке родзїнда чгавес, анав туке ві ла дея, ві ле чгавес.

О пгуро поравел е ягга, іма на вахерел кганчі.

- Чачес, пгенес, бістердем те пгенав туке, со сі кгамні (беремена). Сас ла баро пер. Шукар со родзїнда састе чгавес.

Пало курко о ром джал ко пгуро тгай родел лестар е барі піїрі, ке авен леске мануша. О пгуро дел е барі піїрі, ай годисарел со пале родзїнела е піїрі... Авер дівес, авел о ром чуче вастенца ай пгенел е пгуреске:

- О пгюра, на пгндял со сас насвалі ті піїрі іїч мувля!

О пгуро лел те кушел:

- Сар? Мувля мірі піїрі? Хогавес, наштік е піїрі

те мерел, нане мануш, на патяв ту, хохавес...

- Шун, пгурея ту патяв со е піїрі родзїнда ака-нак на патяв со е піїрі мувля?

Е пгуреске ладжаво сас та на джанелас со те вахерел. Каде, о ром парудя е цікні піїрі пе барі піїрі.

Парамїса ромендар анда Румунїа.

Взято із збірки казок Хрїста Кучукова "Amari romanii lumja".

Романе чаціне

Який скрипаль, така і скрипка.

4). Андре біда са сікпльога.

Бїда навчить всьому.

5). Саві годї, айсе лове.

Сїлькі розуму, стїльки й грошей.

6). О лове пгутерен о светос, але пгандел о їло.

Гроші відкривають світ, але закривають серце.

7). Кас пн бут, камел інке бутедер.

Хто має багато, хоче ще більше.

8). Сако пес керел федереске, сар пн.

Кожен прикидається крацим, ніж є.

9). Шукар вахерїбен гулярел о їло.

Гарні слова тішать серце.

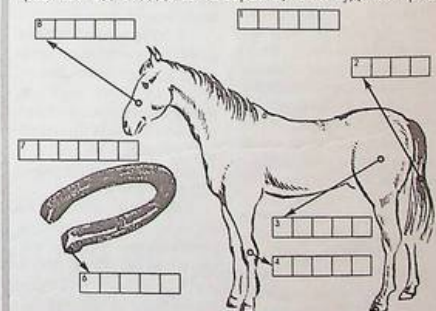
10). Мануш джал пал е бахт, бібахт авел пал о мануш.

Людина йде за щастям, а нещастя йде за людиною.

Кросворд

Назви вказаних стрілками предметів потрібно вписати ромською мовою у відповідні клітинки.

Відповіді надсилайте на адресу редакції, заповнивши та вирізавши кросворд. Читача, який першим надішле правильну відповідь до 23-го вересня, чекає чудовий приз!

Відповіді на кросворд, надруковані у №9 (21):

1. Браді. 2. Кгер. 3. Фелястра. 4. Ганго. 5. Бар. 6. Корачі. 7. Патра. 8. Кашт.

АНЕКДОТ

- Доктор, ви повинні допомогти мені 10 лет назад я проглотив золоту монету.
- И вы пришли только сейчас?
- Мне раньше не нужны были деньги.

♦ ♦ ♦ ♦